

Problemi e prospettive di diritto canonico. Red. E. Cappellini. Torino 1977 ss. 495. Ed. Queriniana.

Już samo brzmienie tytułu dzieła wskazuje na jego aktualność i budzi zainteresowanie czytelnika. Prawo kanoniczne obecnie znajduje się na etapie odnowy. Zaś prezentowane dzieło ma czytelnikowi umożliwić zapoznanie się z głównymi problemami i kierunkami tej odnowy. We Wstępie Ernesto Cappellini podaje krótką charakterystykę postaw, jakie wystąpiły w Kościele po Soborze Watykańskim II w stosunku do prawa kanonicznego. Otóż w pierwszych latach po Soborze wystąpiło zjawisko kontestacji, a nawet pogardy dla prawa. Równocześnie wystąpiło ożywienie prac badawczych, powstały nowe kierunki nauki prawa kanonicznego. Podjęte zostały także intensywne prace oficjalne zmierzające do przebudowy całego systemu prawa kanonicznego. Rezultatem tych wysiłków są pewne zmiany w zaznaczonej postawie, mianowicie coraz bardziej docenia się potrzebę i rolę prawa w życiu Kościoła.

Całość omawianego dzieła zawiera XIV roz-

działów, z których każdy nosi charakter odrębnego artykułu poświęconego wybranemu problemowi lub zespołowi problemów tematycznie ze sobą powiązanych.

Na pierwszym miejscu został zamieszczony artykuł *Prawo kanoniczne w nauczaniu Pawła VI* (s. 9-49) napisany przez E. Cappelliniego. W sposób syntetyczny ukazuje on ogólną wizję prawa w Kościele, jego celów i zadań w obecnym momencie dziejów, w ujęciu najwyższego prawodawcy i nauczyciela. Mając na uwadze, iż artykuł ten został oparty na wypowiedziach papieża Pawła VI z lat 1964-1977, można powiedzieć, iż charakteryzuje on stanowisko papieża wobec prawa kanonicznego zarysowane w całym okresie jego pontyfikatu (z wyjątkiem ostatniego roku).

Rozdz. II, noszący tytuł *Lex Ecclesiae Fundamentalis: długa i żmudna „droga” projektu*, został opracowany przez Luigi Rosa (s. 51-70). Przedstawia on kolejne etapy kształtowania projektu

„Kościelnego Prawa Fundamentalnego”, czyli kościelnego prawa konstytucyjnego; charakteryzuje jego tekst pierwszy (*textus prior*), tekst poprawiony (*textus emendatus*), jak również krytyczne uwagi biskupów i kanonistów na temat tego tekstu. Całość opracowania ma charakter informacyjny. Rozdz. III, zatytułowany *Osoba i struktury w Kościele (podstawowe prawa wiernych)*, napisany przez Tarcisio Bertone (s. 71-114), tematycznie wiąże się z projektem *Lex Ecclesiae Fundamentalis*. W projekcie tym zostały bowiem zamieszczone przepisy określające status osoby fizycznej w Kościele, czyli podstawowe prawa chrześcijanina. Problematyka ta została ujęta bardzo szeroko, gdyż poruszone są takie kwestie, jak: personalizm chrześcijański, autonomia i sfera prywatna osoby ludzkiej, prawa człowieka i prawa wiernego, integracja między wolnością chrześcijanina i wykonywaniem władzy kościelnej, inicjatywa chrześcijanina w odniesieniu do posłannictwa Kościoła, osoba a prawo procesowe i prawo administracyjne. Rozdz. IV *Organy współuczestnictwa w Kościele — wspólnocie (Rada Duszpasterska, Rada Kapłańska, Synod Biskupów)* (s. 115-145) w pewnej mierze wiążą się również z problematyką *Lex Ecclesiae Fundamentalis*. Mario Marchesi na podstawie nauki Soboru Watykańskiego II o Kościele jako o ludzie Bożym i ciele Chrystusa przedstawił tu teologiczne podstawy współdziałania i współuczestnictwa wszystkich chrześcijan, wszystkich kapłanów i wszystkich biskupów w pełnieniu posłannictwa Kościoła. Wiele miejsca zajmuje również analiza posoborowych norm określających organizację i działalność wymienionych w tytule koleżeńskich organów władzy w Kościele.

W rozdz. V *Nowa dyscyplina życia konsekrowanego* (s. 147-164) Jean Beyer omawia teologiczne podstawy życia zakonnego, zwanego w najnowszym języku życiem konsekrowanym, oraz podstawowe zasady projektu nowego prawa instytutów życia konsekrowanego. Następne dwa rozdziały zostały poświęcone problemom prawa dyscypliny sakramentów. W rozdz. VI (s. 165-195) Agostino Montan ukazuje nowe perspektywy dyscypliny celebrowania sakramentów, biorąc pod uwagę zmiany, jakie zostały w tej dziedzinie wprowadzone po Soborze Watykańskim II, oraz zmiany, jakie proponuje Papieska Komisja do Spraw Rewizji KPK w schemacie nowego prawa o sakramentach (*Schema documenti quo disciplina canonica de sacramentis recognoscitur* 1975).

Rozdz. VII został poświęcony prawu małżeńskiemu (s. 197-225). Alberto Vernaschi charakteryzuje najpierw podstawy teologiczne małżeństwa sakramentalnego, a następnie podaje uwagi na temat schematu *De matrimonio* opracowanego w 1975 r. przez Papieską Komisję Kodyfikacyjną. Najwięcej uwagi poświęca najbardziej kontrowersyjnym kwestiom takim, jak: o ile miłość małżeńska może być respektowana w sferze prawnej, definicja małżeństwa, czy nierozzerwalność małżeństwa ma wartość etyczną, czy również jest obowiązkiem prawnym.

Kolejne dwa rozdziały dotyczą kościelnego prawa majątkowego. Rozdz. VIII *Prawo własności i używanie dóbr doczesnych przez Kościół* (s. 227-240) został opracowany przez Daniela Faltin. Przede wszystkim zajął się on problematyką kościelnych dóbr materialnych w ujęciu Kodeksu Prawa Kanonicznego. Na koniec dał również ogólną charakterystykę nauki Soboru Watykańskiego II na ten temat. Nie uwzględnił zaś dalszej ewolucji w tej dziedzinie, jaka nastąpiła w toku prac nad rewizją KPK. Rozdz. IX został poświęcony kwestii utrzymania duchowieństwa (s. 241-263). Virginio Rovera rozpatruje opinie, jakie pojawiły się w ostatnich latach na Zachodzie, według których kapłan nie powinien czerpać środków swego utrzymania z pełnionej przez siebie pracy duszpasterskiej, ale powinien podjąć się pracy zawodowej w ścisłym tego słowa znaczeniu, pracy fizycznej lub umysłowej, w pełnym wymiarze lub na pół etatu, celem zapewnienia sobie środków materialnych, a dopiero w czasie wolnym od pracy zawodowej zająć się apostołstwem. Aby dać właściwe rozwiązanie tej kwestii, Autor dokonał analizy wypowiedzi św. Pawła, praktyki apostołów, ewolucji działalności kapłanów i praktyki ich utrzymania od początku Kościoła do Soboru Watykańskiego II. Pod koniec zaś dokonał krytycznej oceny dotychczasowego systemu utrzymania duchownych w Kościele włoskim. Zagadnienie zostało przedstawione w bardzo wnikliwy sposób.

W rozdz. X *Prawo Karne Kościoła — refleksje i propozycje* (s. 265-287) F. Coccopalmerio rozpatruje trzy dość zawile kwestie: czy należy utrzymać prawo karne w Kościele; jakie są podstawy relacji między takimi pojęciami, jak: grzech ciężki — przestępstwo — kara; czy można uzyskać odpuszczenie grzechu przed otrzymaniem darowania lub odpuszczenia kary. W rozdz. XI *Jurysprudencja rotalna między ius conditum a ius condendum*

(s. 289-313) F. Pompèdda rozważa funkcję, jaką spełnia Rota Rzymska na obecnym etapie rozwoju prawa kanonicznego. Jakkolwiek zgodnie z postanowieniami KPK Rota Rzymska może dokonywać tylko interpretacji obowiązującego prawa, to jednak jej faktyczna rola zależy od tego, jaką przyjmuje się koncepcję interpretacji prawa. Autor stara się wykazać, iż w praktyce rotalnej obecnie znajduje zastosowanie koncepcja dynamiczna, czyli że znaczenie norm prawnych ulega ewolucji. Należy zauważyć, iż uwagi Autora w tej kwestii w pełni zasługują na przyjęcie. Rozdz. XII został poświęcony bardzo aktualnej problematyce sprawiedliwości administracyjnej w Kościele (s. 315-332). Paolo Moneta przedstawia w nim główne punkty tej problematyki, podstawowe zasady teoretyczne i rozwiązania prawne w postaci ustanowienia Drugiej Sekcji przy Najwyższym Trybunale Sygnatury Apostolskiej i powierzenia jej kompetencji do rozstrzygania sporów administracyjnych. Godną uznania jest m.in. uwaga Autora, iż właściwe funkcjonowanie sądownictwa administracyjnego w Kościele może przyczynić się do tego, iż władza kościelna będzie sprawowana nie jako „prerogatywa osobista, ale jako służba wspólnocie i każdemu członkowi ludu Bożego”.

W rozdz. XIII Giuseppe dalla Torre omawia *Kierunki i problemy stosunków między Kościołem i państwem po Soborze Watykańskim II* (s. 332-368). Po krótkim scharakteryzowaniu zasad kościelnego prawa publicznego przedsoborowego Autor wskazuje, iż po Soborze Watykańskim II wzajemne relacje między Kościołem i państwem winny być regulowane na podstawie następujących zasad: zasadę autonomii i niezależności obydwu społeczności, zasadę wolności religijnej pojmowanej w aspekcie indywidualnym i społecznym oraz zasadę ugody, czyli „zdrowej współpracy”. W rozdz. XIV *Prawo kanoniczne i duszpasterstwo* (s. 369-377) Vincenzo Fagiolo stara się ukazać związek zachodzący między normą prawną a służbą duszpasterską w Kościele. Szczególnie interesujące jest stanowisko Autora w kwestii: czy istnieje przeciwstawienie między Kościołem miłości a Kościołem prawa. Wykazuje on bezzasadność tego przeciwstawienia. W ostatnim rozdziale *O teologię prawa kanonicznego (krytyczny przegląd podstawowych tendencji i kierunków rozwoju)* (s. 379-398) Andrea Bo rozważa następujące zagadnienia: 1° główne tendencje konstruowania teologii prawa kanonicznego, prezentowane przez takich autorów,

jak: W. Bertrams, K. Mörsdorf, E. Corecco, A. Varela, J. Salaverri de la Torre, A. M. Stickler, H. Heimerl, P. Huizing; 2° orientacje Papieskiej Komisji do Spraw Rewizji KPK; 3° pewne refleksje Autora na temat związku, jaki powinien zachodzić między Kościołem i prawem. Biorąc pod uwagę ogólny charakter problematyki, jaka została poruszona w tym ostatnim rozdziale, wydaje się, iż należałoby go raczej umieścić na początku dzieła.

Mając na uwadze treść poszczególnych artykułów zamieszczonych w pracy zbiorowej wydanej pod redakcją Cappelliniego należy zauważyć, iż dają one czytelnikowi orientację w tym, co dzieje się w prawie kanonicznym na obecnym etapie jego rozwoju. Główny wysiłek badawczy został skierowany na ukazanie teologicznego uzasadnienia porządku prawnego w Kościele, na weryfikację dotychczasowych rozwiązań prawnych albo na skonstruowanie całkiem nowych rozwiązań, czego przykładem jest projekt *Lex Ecclesiae Fundamentalis* oraz przepisów procedury administracyjnej ogólnej. W poszczególnych rozdziałach został ukazany w mniejszym lub większym stopniu sens przeprowadzanych zmian w systemie prawa kanonicznego, jak również sam proces przebiegu tych zmian. Godne uznania są również uwagi krytyczne i postulaty. Na przykład interesująca jest wypowiedź A. Vernaschi, iż dotychczasowe konsultacje, jakie przeprowadza Papieska Komisja do Spraw Rewizji KPK nad projektem nowego prawa małżeńskiego, jest zbyt zawężona; konsultacja ta powinna być znacznie szersza, tzn. powinna obejmować nie tylko biskupów i uniwersytety, ale również całe duchowieństwo, wszystkie ośrodki studiów kościelnych, kościelne organizacje laików, rady duszpasterskie, a przede wszystkim grupy małżeństw chrześcijańskich. Dopiero wtedy — jego zdaniem — można by powiedzieć, iż w procesie reformy prawa kanonicznego jest respektowana prawda, iż Kościół jest wspólnotą, w której każdy wierny ma prawo i obowiązki w stopniu odpowiednim do zajmowanego urzędu i otrzymanych darów Ducha Świętego, przy poszanowaniu kompetencji hierarchii co do nadawania temu prawu ostatecznej formy. Należy jeszcze zauważyć, iż prezentowane dzieło może być bardzo użyteczne kanonistom dla celów dydaktycznych.